

ÇEVİRİ GÖSTERGEBİLİMİ İLE KENT GÖSTERGEBİLİMİNİN BÜTÜNLEŞİK BAĞLAMINDA ÖZDE ÇEVİRİ KAVRAMININ İNCELENMESİ¹

Sündüz ÖZTÜRK KASAR²

APA: Öztürk Kasar, S. (2020). Çeviri göstergebilimi ile kent göstergebiliminin bütünleşik bağlamında özde çeviri kavramının incelenmesi. *Dünya Dilleri, Edebiyatları ve Çeviri Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-25.

ÖZET

2012 yılında Peter Lang Yayınlarından çıkan *Défis et enjeux de la médiation interculturelle [Kültürlerarası Aracılığın Başkaldırıları ve Kazanımları]* başlıklı kitapta yer alan « *Traduction de la ville sous le point de vue sémiotique: Istanbul à travers ses signes en trois langues [Göstergebilim Bakış Açısından Kent Çevirisi: Üç Dilde Göstergelerinin Anlatımıyla İstanbul]* » adlı çalışmamızda çeviribilim için yeni bir kavram ortaya atma imkânımız oldu: Türkçede « özde çeviri » olarak adlandırdığımız bu kavram yayınlanmış olduğu yerel dil bağlamında özgün eser olarak üretilmiş ancak özünde zihinsel bir çeviri işleminin yer aldığı bir ürüne işaret etmektedir. Bir başka deyişle, eserin oluşturulduğu dil ve kültür eserin yansıttığı dil ve kültürden farklıdır: yazar yapıtını oluştururken bir dilden diğerine zihninde gerçekleştirdiği bir çeviri işlemi aracılığıyla geçer ve bu zihinsel çeviri işlemi tıpkı kâğıt paraların dokusundaki filigran gibi metnin dokusunda bir iz bırakır. Okur rahatlıkla bir özgün eser değil de bir çeviri okuduğunu düşünebilir. Bizi bu kavramı tasarlamaya iten olgu, İngiliz yazar Jason Goodwin'in beş ciltlik polisiye roman dizisi oldu: *Janissary Tree [Yeniçeri Ağacı]* (1. cilt; 2006) ile başlayan, *The Snake Stone [Yılanlı Sütun]* (2. cilt; 2007), *The Bellini Card* (3. cilt; 2008), *An Evil Eye* (4. cilt; 2011) ile devam eden ve *The Baklava Club* (5. cilt; 2014) ile son bulan bu dizide Goodwin 19. Yüzyıl sonu İstanbul'unda geçen kimi olayları anlatmaktadır. Bu olaylar yapıtın hedef kitle olarak yöneldiği İngiliz okurları için son derece yabancı ve uzaksı gerçeklikleri yansıtmakta, dolayısıyla, yapıt bir çeviri etkisi yaratmaktadır. Bizans tarihi ve Osmanlı tarihi uzmanı olan Goodwin bu kültürleri ve toplumları çok yakından tanıdığı için özde çeviri yaratmaya çok müsait bir yazardır. Bu makalede, Jason Goodwin'in adı geçen eserlerinden yola çıkarak özde çeviri kavramını tanımlamaya ve örneklendirmeye çalışacağız.

Anahtar sözcükler: Özde çeviri, Aslına çeviri, Çeviri göstergebilimi, Kent göstergebilimi, Jason Goodwin

Geliş Tarihi: 16.03.2020

Kabul Tarihi: 22.05.2020

¹ Bu çalışmanın bir bölümü, Kırklareli Üniversitesi tarafından 12 Mayıs 2018 tarihinde düzenlenen I. Uluslararası Rumeli [Dil, Edebiyat ve Çeviri] Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü, Mütercim Tercümanlık (Fransızca) (İstanbul, Türkiye), e-posta: sunduzkasar@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9642-7073

**STUDY OF THE CONCEPT OF WATERMARK TRANSLATION IN THE SYNCRETIC
CONTEXT OF SEMIOTICS OF TRANSLATION AND URBAN SEMIOTICS**

ABSTRACT

In our study entitled "Traduction de la ville sous le point de vue sémiotique : Istanbul à travers ses signes en trois langues" [Translation of the city from a semiotic point of view: Istanbul through its signs in three languages] which appeared in the book titled Défis et enjeux de la médiation interculturelle [Challenges and issues of intercultural mediation] published in 2012 by Peter Lang, we launched a new concept in translation studies: "watermark translation". "Watermark translation" would be an original text written directly in the native language of the context in which it is published, but it turns out that this language is not the original language of the context presented in the work. The text is therefore generated by a translation operation which is carried out in the mind of the author. So, like a watermark in a bank note, this psychic translation operation is woven into the text and leaves its mark on it; the readers would easily think that they were reading a translation and not an original work. The corpus which led us to conceive this new concept is constituted by a series of five thriller novels written by the English writer Jason Goodwin: Janissary Tree (1st volume; 2006), The Snake Stone (2nd volume ; 2007), The Bellini Card (3rd volume; 2008), An Evil Eye (4th volume; 2011) and The Baklava Club (5th volume; 2014). In this series, Goodwin invites his audience -the English-speaking Western world- to a fundamentally different world based on foreign coordinates and realities little known or unknown in the context of the production, which is the city of Istanbul at the end of the 19th century, capital of the Ottoman Empire. Goodwin has all the assets to produce the "watermark translation" requiring a deep knowledge of the foreign culture since he is a specialist in Byzantine history and Ottoman history. In this study, we will try to define "watermark translation" based on the examples from the books constituting our corpus.

Key Words : *Watermark translation, Retro-translation, Semiotics of translation, Urban Semiotics, Jason Goodwin*

1. Giriş: Çeviri ve göstergebilim

Göstergebilimci de çevirmen de bir anlam avcısıdır: biri çözümleyip yorumlayacağı, diğeri de kavrayıp bir başka dile aktaracağı bir metin içinde anlam avına çıkar. Ancak yazınsal metin bu anlam avcıları için kimi zaman balta girmemiş bir ormana dönüşebilir: onları, yollarını kesecek tehlikelerle, tuzaklarla karşılayabilir. Yine de ne biri ne diğeri tutkuyla sürdürdüğü bu serüvenden vazgeçer. Yazınsal alan öncelikle bir tutkusal alandır; merak uyandırarak, haz vererek, korkutarak, büyüleyerek ya da herhangi bir biçimde etkileyerek okurunu bir tutku öznesine dönüştürür ve kendine bağlar. Zaten bunu başaramayan metinler de okuruyla ilişkini sürdüremez.

Bu tehlikeli serüvende göstergebilimcinin şansı kendisine yol gösteren bir pusulaya sahip olmasıdır; göstergebilimin sunduğu okuma, çözümleme ve yorumlama yöntemi balta girmemiş bir ormanda bile ona yolunu bulma şansı tanır. Ancak yabancı bir dünyayı keşfe çıkan çevirmen her zaman aynı şansa sahip değildir. Yol gösterici pusulası olmayan çevirmen kimi zaman yazınsal metnin tuzaklarından kurtulamaz ve anlam arayışı başarısızlıkla sonuçlanabilir. İşte bu tehlikeyi bertaraf etmek için 20. yüzyılın son çeyreğinden bu yana göstergebilim ve çeviribilim arasında verimli bir işbirliği sağlamak amacıyla çalışmalar yapılmaktadır. Çeşitli göstergebilim yaklaşımlarından yararlanan araştırmacılar, çevireceği metni okuma, çözümleme ve anlama çabası içindeki çevirmene yardımcı olacak çalışmalar yapmaya girişmişlerdir: Dinda L. Gorfée, Umberto Eco, Magdalena Nowotna, Paolo Fabbri, Peeter Torop, Susan Petrilli, Ubaldo Stecconi, Astrid Guillaume, Evangelos Kourdis bu araştırmacılar arasında akla ilk gelen isimlerdendir.³ Biz de 2000li yılların başından bu yana, Paris Göstergebilim Okulu'nda geliştirilen kavram ve yöntemlerden yararlanarak çevirmenlere, göstergelere nasıl yaklaşacakları, onları nasıl kavrayıp, nasıl anlamlandıracakları konusunda bir yol haritası önermeye çalışıyoruz. 2003 yılından bu yana, gösterge kuramları ile çeviri incelemelerini birbirine bağlamayı amaçlayan çalışmalarımızı Yıldız Teknik Üniversitesi bünyesinde ve 2013'ten bu yana da Galatasaray Üniversitesi bünyesinde eğitim bağlamına da taşımış bulunuyoruz.⁴

2. Çeviribilimde yeni bir kavram: Özde çeviri

Çeviri göstergebilimi bakış açısından yaptığımız çalışmalardan birinde Çeviribilim alanı için yeni bir kavram ortaya atma imkânımız oldu. 2012 yılında, Nadine Rentel ve Stephanie Schwerter'in editörlüğüyle Almanya'da Peter Lang Yayınevi tarafından yayınlanan *Défis et enjeux de la médiation interculturelle* adlı kitapta yer alan “Traduction de la ville sous le point de vue sémiotique : Istanbul à travers ses signes en trois langues [Göstergebilim Bakış Açısından Kent Çevirisi: Üç Dildeki Göstergelerinin Anlatımıyla İstanbul]” başlığını taşıyan çalışmamızda Fransızca olarak “*traduction en filigrane*” terimiyle kavramlaştırdığımız bir olgu üzerinde çalıştık (Öztürk Kasar, 2012a). Daha sonra, Türkçeye ‘özde çeviri’ olarak aktardığımız bu kavram, yayınlanmış olduğu yerel dil bağlamında özgün eser olarak üretilmiş ancak özünde zihinsel bir çeviri işleminin yer aldığı bir ürüne işaret etmektedir. Bir başka deyişle, eserin oluşturulduğu ve sunulduğu dil ve kültür, eserin yansıttığı dil ve kültürden farklıdır: yazar yapıtını oluştururken bir dilden diğerine, bir kültürden diğerine zihninde gerçekleştirdiği bir çeviri işlemi aracılığıyla geçer ve bu zihinsel çeviri işlemi tıpkı kâğıt paraların dokusundaki filigran gibi metnin dokusunda bir iz bırakır. Yabancı kentler ve uzamlar, yabancı tarihsel ve toplumsal gerçeklikler, yabancı kişiler ile bunları temsil eden özel ad göstergeleri üzerine

³ Bu konuda daha fazla bilgi için, bkz. Didem Tuna –Mesut Kuleli, *Çeviri Göstergebilimi Çerçevesinde Yazınsal Çeviri İçin Bir Metin Çözümleme ve Karşılaştırma Modeli*, Konya, Eğitim Yayınevi, 2017.

⁴ Derslerimize kaynak oluşturan bu çalışmalar için, bkz. Öztürk Kasar, 2001; 2005; 2006a; 2006b; 2009a; 2009b; 2015a; 2016b; 2016a; 2016b; 2017a; 2017b; 2018a; 2019b.

kurulmuş özde çeviri metni okurda rahatlıkla bir özgün eser değil de bir çeviri eser okuduğu düşüncesini uyandırabilir.

Bildiğimiz kadarıyla, ‘özde çeviri’ kavramı daha önce hiçbir incelemede ele alınmamış, yeni bir kavramdır. Bir anlamda, ‘sözde çeviri’ nin ters köşesidir: daha açık söylersek, nasıl ki ‘sözde çeviri’ çeviri olarak yayınlanmış ancak gerçekte özgün yapıt olan bir metni işaret ediyorsa, ‘özde çeviri’ de özgün yapıt olarak yayınlanmış ancak özünde zihinsel bir çeviri işleminin yer aldığı ve bu zihinsel çeviri işleminin metinde bir takım izler bıraktığı ‘çevrilmiş’ bir yapıtı işaret etmektedir. Nasıl ki bir kâğıt parayı ancak ışığa tuttuğumuzda içindeki filigranı görebiliyorsak, özde çevirinin özündeki, hamurundaki bu zihinsel çeviri işlemini de ancak bu izlere mercek tuttuğumuzda fark edebiliyoruz.

İki tür özde çeviri üretiminden söz edebiliriz:

1) *Öz bağlamdan yabancı bağlama⁵ giden özde çeviriler*: Bu öbekte, diasporada/yurt dışında yaşayan yazarların kendisine ait ama kendisinden uzakta kalmış bir diyarı, içinde bulunduğu yabancı dil ve kültür bağlamına taşıyan özde çeviri ürünleri söz konusudur. Yazarın evini/memleketini yad ellere götüren bu metinler anadilden ya da ilk dilden yabancı dile doğru gerçekleşen bir zihinsel çeviri işleminden geçmişlerdir.

Örneğin, Emine Sevgi Özdamar’ın Almanca olarak yazıp 1991’de Almanya’da yayınladığı *Das Leben ist eine Karawanserei* başlıklı roman bu türden bir “özde çeviri” ürünü olarak kabul edilebilir. 1946’da Türkiye’de doğan Emine Sevgi Özdamar 1976’da Almanya’ya gider ve orada yaşamaya başlar. “[...] baş asistan, dramaturg ve oyuncu olarak Berlin, Paris, Avignon, Lyon, Münih, Frankfurt, Bochum Şehir Tiyatroları’nda çalış[ır].” (Özdamar, 1993: 260) *Das Leben ist eine Karawanserei* başlıklı romanında yazar Özdamar, Türkiye’de geçen olayları ve Türk toplumsal-ekinsel bağlamındaki gerçeklikleri zihinsel bir çeviri işleminden sonra varış bağlamındaki okurlarına Almanca olarak aktarır. Roman Ayça Sabuncuoğlu tarafından *Hayat Bir Kervansaray* başlığıyla Türkçeye çevrilmiş ve 1993’te Varlık Yayınları’ndan ilk baskısını yapmıştır.

Emine Sevgi Özdamar *Das Leben ist eine Karawanserei* başlıklı bu romanıyla iki önemli edebiyat ödülü kazanmıştır: ilki kitabın yazıldığı yıl yani 1991’de Alman Dilinin saygın bir edebiyat ödülü olan Ingeborg Bachmann Ödülü, diğeri ise 1992’de Walter Hasenclever Ödülü. Romanın özde çeviri niteliği Ingeborg Bachmann Ödülü Jüri Üyelerinden Roberto Cazzola’nın kitap için yaptığı yorumla doğrulanmaktadır: “Burada büyük masal konuları, mitler işleniyor, ancak dilde bir yankı, Türkçenin yankısı var.” (Cazzola, Özdamar içinde, 1993: 262) Roberto Cazzola’nın güzel ifadesiyle belirttiği gibi, özde çeviri metninde dil içinde bir başka dilin yankısı duyulur, diller ve kültürler üst üste binmiş ve yapıtın görünen gösterge ve anlam katmanının altına bir başka dilin anlamları ve göstergeleri gizlenmiştir.

⁵ Yeni terim niteliğindeki “öz bağlam/yabancı bağlam” terimlerini çeviribilim alanında kullanılan İngilizce “home/abroad” terimleri karşılığında öneriyoruz.

2) *Yabancı bağlamdan öz bağlama giden özde çeviriler*: Bu öbekte, yabancı bir diyara ait gerçeklikleri, kendisiyle aynı dili ve kültürü paylaşanlara anlatmak isteyen yazarların ürettiği özde çeviriler yer almaktadır. Bu metinler yabancı dilden anadile doğru bir zihinsel çeviri işleminden geçmişlerdir. Bu ürünlerin çıkış noktasında yazarın bu yabancı diyara duyduğu hayranlık gibi olumlu güdülenmeler söz konusu olabileceği gibi kınama, hor görme gibi olumsuz tepkiler de yer alabilir; kimi zaman da tarafsız bir yaklaşımla davranmak söz konusu olabilir. Yabancı bir dünyanın çok iyi tanınmasını gerektiren bu tür bir üretimde her şeye karşın kimi algılama farklılıkları da mevcut olabilir ve bu farklılıklar metinde bir iz bırakabilir. Bize ‘özde çeviri’ olgusunu kavramlaştırma olanağı sağlayan metin de bu kategoride yer alan bir örnek oldu: yabancıyı evine/memleketine götüren bu metin 1964 doğumlu İngiliz yazar Jason Goodwin’in 2006 yılında yayınladığı *Janissary Tree* başlıklı romanıdır.

2.1. Özde çeviri olarak Jason Goodwin’in *Janissary Tree* başlıklı romanı ve diğer eserleri

Jason Goodwin’in, zaman boyutunda 1836 yılına, uzam boyutunda da Osmanlı İmparatorluğu’nun başkenti İstanbul’a konuşlanan *Janissary Tree* başlıklı polisiye romanında Tanzimat adı verilen reformları gerçekleştiren Osmanlı Padişahı II. Mahmut Dönemi söz konusudur:

Sultan, bir yandan Batı’ya ayak uydurma gayretiyle yenilik hareketlerine girerken, bir yandan da devlet içindeki karışıklıklarla uğraşmaktadır. Olaylı günlerde Asakir-i Mansure-i Muhammediyye mensubu bir subayın cesedi bulunur ve Sultan’ın gözdelerinden biri haremde boğularak öldürülür. Sultan, cinayetlerin aydınlanması için hızlılığı ile ünlü Haremağası Yashim’i görevlendirir. Tarihin belki de ilk hadım dedektifi ama en cesaretlilerinden biri olan Yashim’in on günü vardır. İstanbul’un karmaşık sokaklarında ve zengin geçmişinde katilin izini süren Yashim’in şüpheleri zamanla, Vaka-i Hayriye sonrası yok edildiklerine inanılan, dört yüz yıldır imparatorluğun simgesi olmuş yeniçeriler üzerinde toplanır.⁶

2006’da yayınlanan *Janissary Tree* adlı roman 2007’de Edgar Allan Poe En İyi Roman Ödülü’nü kazanır ve kırk dilden fazla dünya diline çevrilir. Bundan sonra, Goodwin Osmanlı Dedektifi Yashim’in serüvenlerini bir dizi halinde sürdürür: ikinci cilt *The Snake Stone* (2007), üçüncü cilt *The Bellini Card* (2008), dördüncü cilt *An Evil Eye* (2011) ve beşinci cilt *The Baklava Club* (2014) başlığını taşır. Bu diziyi oluşturan romanlardan ilk ikisi dilimize çevrilmiştir: İlk cilt *Janissary Tree* Türkçeye *Yeniçeri Ağacı* başlığıyla farklı çevirmenler tarafından iki kez (Goodwin, 2006b ve 2016a) aktarılmış, ikinci cilt *The Snake Stone* da benzer bir şekilde *Yılanlı Sütun* başlığı altında dilimize farklı çevirmenler tarafından iki kez (Goodwin, 2008 ve 2017) çevrilmiştir.

İngiliz yazar Jason Goodwin, beş ciltlik polisiye roman dizisinde 19. Yüzyıl sonu İstanbul’unda geçen kimi olayları anlatmaktadır. Bu olaylar yapıtın hedef kitle olarak yöneldiği İngiliz okurları için

⁶ <http://jasongoodwin.info/about-3/hakkında/> Erişim tarihi: 30 Kasım 2019.

son derece yabancı ve uzaksı⁷ gerçeklikleri yansıtmakta, dolayısıyla, yapıt bir çeviri etkisi yaratmaktadır. Bizans tarihi ve Osmanlı tarihi uzmanı olan Goodwin, bu kültürleri ve toplumları çok yakından tanıdığı için bu türden bir eser yaratmaya çok uygun bir yazardır. Yazarın bu konuda yazmış olduğu *Lords of the Horizons: A History of the Ottoman Empire* (Goodwin, 1998) adlı kitabı dilimize *Ufukların Efendisi Osmanlılar* (Goodwin, 1999) başlığıyla çevrilmiştir. Goodwin aynı zamanda bir gezgin olup henüz yirmi altı yaşındayken Orta Avrupa'dan yola çıkmış, altı ay boyunca yürüyerek İstanbul'a gelmiş ve yaşadığı bu serüveni *On Foot To The Gold Horn* (Goodwin, 2003) adlı kitabında anlatmıştır. Bu kitap da dilimize *Bir Ucu Altın Boynuz. Değişen Avrupa'da Bir Seyyah* (Goodwin, 2010) başlığıyla aktarılmıştır. Jason Goodwin verdiği bir röportajda bu yolculuk sonunda İstanbul'a vardığında kentin büyüsu altına girmekte gecikmediğini söyler:

Öyle bir kentti ki o; tarihine dokunabilir, lezzetli yemekler yer, vapur veya tramvaya binip bir uygarlıktan diğerine on adımda giderdiniz. İstanbul'u tanımam bu anlamda biraz zaman aldı. İşe kıskanç bir koca gibi başladım, geçmişi ince ince araştırırken, insanların anlattığı hikâyeleri de dikkatlice dinledim. [...] Topkapı bir peri masalı sarayıydı ve İstanbul'un taşı toprağı altından gibiydi. Âşık olmam kaçınılmazdı. Yolculuğumu paylaşan kızla evlendim, bir bakıma İstanbul'la evlendim. (Goodwin, 2016c:13)

Özde çeviri kavramı bu çalışmanın merkezinde yer almakta: 19. yüzyıl İstanbul'undaki Osmanlı yaşantısı kent göstergelerinin doğal diliyle yansıtılmış olup, öncelikle Jason Goodwin tarafından *Janissary Tree* adlı eserinde 'çevrilmiştir'. Dolayısıyla, okurlarını yabancı bir ülkeye götürüp oradaki şahsiyetlerle tanıştıran, bu uzak diyarın farklı yaşantılarıyla şaşırtan, bu yetmezmiş gibi, onları uzak bir geçmişin içine atıp tuhaf bir öykü anlatan yazar Jason Goodwin'i bir 'çevirmen' olarak kabul edebiliriz: zira karşımızda özgün yapıt olarak basılmış bir metin olsa da bu metnin arka planında yazarın zihninde gerçekleşen bir çeviri işleminin var olduğu açıkça ortadadır. Metnin dokusuna, özüne işlemiş bu zihinsel çeviri adeta kâğıt paraların içindeki filigran gibi ışığa tutulduğunda kendini gösteriyor. İşte bu nedenle, bu tür metinleri 'özde çeviri' olarak kabul edebileceğimizi düşünüyoruz.

Gerçekten de *Janissary Tree* hedef kitesini yani İngilizce konuşan batı dünyasını bambaşka bir dünyaya davet eder; metnin içindeki bu şaşırtıcı dünya İngiliz(ce) okurların az bildikleri ya da hiç bilmedikleri bir yabancı uzam, zaman, kişiler ve gerçeklikler üzerine temellenmiştir. Bu niteliğiyle metin, bir 'sözde özgün' ya da daha doğrusu bir 'özde çeviri' olarak çıkar karşımıza.⁸

Özde çeviri olgusu yalnızca yazınsal alanı kapsayacak bir olgu değildir. Nitekim bize, yazın dışı alanlarda da özde çeviri üretimi yapılabileceğini gösteren yazar yine Jason Goodwin oldu. Goodwin'in Osmanlı hafiyesi Yashim'in serüvenlerini anlattığı roman dizisinden sonra İstanbul hakkında yazdığı yeni bir kitap, yazın dışı bir özde çeviri örneği olarak karşımıza çıkıyor: Jason Goodwin, 2016 yılında

⁷ Bu yeni sözcüğü dilimize Fransızcadan aktarılmış 'egzotik' sözcüğünü karşılamak için öneriyoruz.

⁸ 2018 Nisan ayında Londra'ya yaptığımız bir seyahatte, *Daunt Books* Kitabevinin Cheapside şubesinde Jason Goodwin'in kitaplarını aradığımızda onları Türk Edebiyatından yapılan çeviriler bölümünde bulduk. Bu durum, Goodwin'in yapıtlarının kitabevi düzenleyicileri tarafından da bir tür çeviri olarak algılanmış olduğunu göstermekteydi.

yayınladığı *Yashim Cooks İstanbul* başlıklı kitabında Türk mutfağını İngilizceye çevirir. Kitabın oldukça ilginç bir hikâyesi var: Goodwin beş ciltlik dizide Osmanlı hadım dedektifi Yashim’i mutfağa sokup yemek pişirtir ve romanlarda bu yemeklerden söz edilir. Okurlar bu yemekleri çok merak edip yazardan tariflerini almak isterler; bunun üzerine Goodwin bu ilginç kitabı hazırlar. Aslında, kitap yarı yazınsal yarı muftak bilgisel nitelik taşır zira *Yashim Cooks İstanbul* kendisinden önce yayınlanan roman dizisinin her bir cildine ayrılan beş bölüm içerir ve her bölümde, hem ilgili romanda Yashim’in yemek yaptığı bölümlerden parçalar yer alır, hem de bu romanda adı geçen yemeklerin tarifleri resimleriyle birlikte verilir. Her bir yemek tarifinin başında yemeğin İngilizceye çevrilmiş adı ve hemen altındaki satırda da Türkçe adı bulunmaktadır. Bu da kitabın bir özde çeviri ürünü olduğunun kanıtıdır aslında.

2.2. Özde çeviri, dolaylı özde çeviri ve aslına çeviri olarak inceleme metinleri

Yeni bir bakış açısıyla ortaya attığımız ‘özde çeviri’ kavramını incelemek için oluşturduğumuz bütüncü bizim iki yeni kavram daha öne sürmemizi gerektirdi: mademki Jason Goodwin’in *Janissary Tree* adlı eseri bir özde çeviridir, bir başka deyişle, bir tür çeviri metindir, o zaman bu metinden başka dillere yapılan çeviriler de ‘dolaylı özde çeviri’⁹ olarak değerlendirilecek metinler olacaktır. Bütüncemizde ele aldığımız yapıtın *Le complot des janissaires* başlığını taşıyan Fransızca çevirisi de bu durumda ‘dolaylı özde çeviri’ olarak kabul edeceğimiz bir eserdir; daha açık söylersek, neredeyse ikinci dilden çeviri olarak kabul edeceğimiz bir metindir. Yapıtın Türkçe çevirisine gelince, onu diğer dillere yapılan çevirilerden ayrı tutmak gerekir zira Jason Goodwin’in zihninde gerçekleştirdiği çeviri işleminin çıkış dili Türkçedir. Bu durumda yapıtın Türkçe çevirisini ‘aslına çeviri’ (Fr. *retro-translation*) olarak adlandırmak uygun olacaktır. Bütüncemizde, yapıtın biri 2006’da yani İngilizce metnin yayımlandığı yılda, diğeri 2016’da yayınlanmış iki ‘aslına çeviri’ uygulaması yer almaktadır.

İnceleme metinlerimizi oluşturan eserlerin künyeleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 1. Jason Goodwin’in *Janissary Tree* adlı yapıtı ile yapıtın Fransızca ve Türkçe çevirilerinin künyeleri

Metin türü	Metinlerin künyesi
Özde çeviri	Jason Goodwin, 2006a, <i>Janissary Tree</i> , London, Faber and Faber.
Dolaylı özde çeviri	Goodwin, Jason, 2007a, <i>Le complot des janissaires</i> , traduit par Fortunato Israël, Paris, Plon.

⁹ Bu konuda yaptığımız ve Fransızca olarak yayınladığımız ilk çalışmada (Öztürk Kasar, 2012a), bir özde çevirinin çıkış dili haricindeki bir başka dile çevirisini Fransızca olarak “quasi traduction de seconde langue” (Tr. neredeyse ikinci dilden çeviri) olarak adlandırmıştık. Bu çalışmadan itibaren, bu adlandırmayı bir tanımlama olarak koruyup söz konusu olguyu adlandıran terim olarak Fransızcada ‘traduction en filigrane indirecte’ terimini benimseyeceğiz. Bu terimin Türkçe karşılığı olarak da ‘dolaylı özde çeviri’ terimini kullanacağız.

Aslına çeviriler	Jason Goodwin, 2006b, <i>Yeniçeri Ağacı</i> , çev: Çiğdem Öztekin, İstanbul, Merkez Kitaplar.
	Jason Goodwin, 2016a, <i>Yeniçeri Ağacı</i> , çev: Fethi Aytuna, İstanbul, Pegasus Yayınları.

3. Özde Çeviri Olgusu ve Kent Göstergebilimi

Yabancı bir coğrafyayı işleyen özde çeviri olgusu bu niteliğiyle göstergebilimin bir başka alanını da inceleme sahasına dâhil etmektedir: bu alan, genel olarak, mekânların hayatımız için taşıdığı anlamı inceleyen uzam göstergebilimidir. Daha özel olarak da, Osmanlı başkenti İstanbul'u mekân edinen *Janissary Tree* bağlamında söz konusu olduğu gibi, kent göstergebilimidir. Kent göstergebilimi anlam taşıyan bir mekân olarak kenti okuyabilmek ve çözümleyebilmek için bir model arar kendisine. Üzerinde oturlan bir uzamdan gerçek anlamda bir kent yaratacak göstergeleri aramaya çıkmak söz konusudur; bu kent kendi gösterge birimlerinin oluşturduğu dille anlam üretir.

Kentin taşıdığı anlamlılıkla ilgilenen ilk araştırmacılar, göstergebilimcilerden önce şehir planlamacıları olmuştur. Daha 1959'da, Amerikalı şehir planlamacısı, akademisyen ve yazar Kevin Lynch kentin "okunaklılığı" (Lynch, 2018: 3-6) kavramını ortaya atmış ve hem Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde (MIT) uzun yıllar boyunca vermiş olduğu derslerinde hem de yazmış olduğu kitaplarında kentin anlamlılığını sorgulamıştır. Lynch 1959 yılında yayınladığı *Kent İmgesi* adlı kitabında, "kent düzeninde okunaklılığın hayati önem taşıdığını iddia [etmiştir]". (Lynch, 1959: 3) Lynch ayrıca "kenti sadece kendi içinde değil, kentlilerinin gözünden de değerlendirmemiz [gerektiğini]" (Lynch, 1959: 3) vurgulamıştır.

Lynch'ten sonra, Fransız göstergebilimci Roland Barthes kenti bir söylem olarak görür ve 1967'de Napoli Üniversitesi Tarih ve Mimarlık Enstitüsü'nün düzenlediği bir konferansta (Barthes 1985, 271) bu düşüncesini şöyle dile getirir:

Kent, bir söylemdir ve bu söylem gerçek bir dildir: kent sakinleriyle konuşur, biz kentimizle konuşuruz, sadece orada oturarak, içinden geçip giderek, ona bakarak içinde bulunduğumuz kentle konuşuruz. (Barthes 1985, 265)¹⁰

Demek ki, kenti yaşayan, orada oturan da olsa, oradan gelip geçen de olsa, onun muhatabıdır ve en iyi şekilde anlaşabilmek için kendisine çağrı yapan şehrin dilini bilmeli, onun göstergelerine ve anlamlarına açık olmalıdır. Roland Barthes'a göre,

[k]ent bir kumaştır, ancak bu kumaş işlevlerinin dökümünü yapabileceğimiz birbirine denk öğelerle değil de güçlü öğelerle ve etkisiz öğelerle dokunmuştur ya da dilbilimcilerin dediği gibi, belirtili öğelerle ve belirtisiz öğelerle. (Barthes 1985, 264).

¹⁰ Roland Barthes'ın "Sémiologie et Urbanisme" başlıklı makalesinden yaptığımız alıntılarının tümü tarafımızdan Türkçeye çevrilmiştir.

Barthes'ın belirtili ya da belirtisiz olarak nitelediği birimler “ayırıcı bir niteliğin varlığı ya da yokluğuyla belirlenen” (Greimas et Courtés 1979: 223) birimlerdir ve “bu birimler bir kentin tüm tikelliği içinde edindiği kimliği oluşturur: belirtili birimler belirtinin yani ‘ayırıcı niteliğin’ varoluşu ve gücüyle anlam taşırlar, belirtisiz birimler ise ayırıcı niteliğin var olmaması ve yansızlığıyla. Göstergibilimci yokluğun da anlam taşıdığını bilir. Bu durumda, bir kenti yaşamak, anlam taşıyan bir birlikte var olma mekânı oluşturmak için onunla çınılama ilişkisi içine girmeyi gerektirir.” (Öztürk Kasar, 2012a: 270)

3.1. Çok katmanlı bir dizge olarak kent

Kent birçok katmanda anlam üreten göstergelerin oluşturduğu bir dizgedir, bu katmanlarda, doğal uzam, yönetsel uzam, toplumsal uzam, kültürel uzam, duygu durumsal uzam gibi farklı niteliklerle karşımıza çıkar.¹¹

Kent, öncelikle bir coğrafya üzerine konuşlanmış doğal bir uzamdır, bu uzama özgü olan ve onun coğrafi kimliğini belirleyen dağ, ova, deniz, göl, nehir gibi doğal oluşumlara sahiptir ve bu uzama ait yer adları ile su adları bu coğrafyanın doğal bileşenlerine gönderme yapar. Kent, daha sonra yönetsel olarak yapılandırılmış bir uzamdır, bir başka deyişle, kamusal işleyişlerini gerçekleştirebilecek şekilde düzenlenmiş bir bütündür. Bu bütün, ilçe, mahalle, cadde, sokak gibi parçalara bölünmüştür ve bünyesinde valilik, belediye, emniyet, okul, hastane, postane, banka gibi kamu kurumlarını barındırır. Tüm bu birimlerin ve kurumların özel adları da kent göstergelerindedir. Kent, bunun yanı sıra, ortak yaşama alanı olarak toplumsal bir uzamdır. Bu niteliğiyle de, sakinlerinin karşılaşmalarını ve paylaşımlarını sağlayacak şekilde düzenlemiştir. Daha açık söylersek, parklar, meydanlar, pazarlar, ortak spor alanları, eğlence yerleri, ibadet mekânları, alış-veriş merkezleri gibi toplumsallık kesimleri içerir. Kent, ayrıca, sakinlerinin gündelik yaşamını düzenleyen ve kentin kimliğini belirleyen bir kültürel uzamdır, bu niteliği bir kenti diğerlerinden ayıran en baskın özelliklerden biridir. Kültürel uzam olarak kent çok çeşitli göstergelerle inşa edilmiştir. Yeme-içme, giyinme, yaşam alanını düzenleme ve donatma, bir yerden bir yere gitme gibi günlük yaşam olguları, gelenek ve görenekler, sanatsal ve kültürel etkinlikler bu öbekte yer alırlar. Tüm bunların yanı sıra, kent, sakinlerinin nezdinde, onların duygu durumlarına hitap eden bir uzamdır. Kentliler içinde yaşadıkları kentle olumlu ya da olumsuz bir ilişki kurarlar; ilişki olumlu olduğunda kent onlar için ‘esenlikli’ (Fr. *euphorique*) bir uzamdır, olumsuz olduğunda ise ‘esenliksiz’ (Fr. *dysphorique*) bir uzamdır. Kent sakininin bu uzama kayıtsız kalması halinde de bu uzam onun için ‘ne esenlikli ne esenliksiz’ (Fr. *aphorique*)¹² bir uzamdır.¹³

¹¹ Kentin bu niteliklerle belirlenen çok katmanlı bir dizge oluşturduğuna dair sınıflandırmamızı ve bir edebiyat metnindeki yansımalarını ilk olarak Mons Üniversitesi'nin 13-14 Aralık 2018'de düzenlediği “Frankofon Belçika Edebiyatı'nın Çevirisi” konulu Uluslararası Kolokyumda sunduk. Bkz. Öztürk Kasar, 2018b.

¹² Duygu durum kategorisindeki ‘esenlikli durum’ (*euphorie*), ‘esenliksiz durum’ (*dysphorie*) ve ‘ne esenlikli ne esenliksiz durum’ (*aphorie*) kavramları için, bkz. Greimas & Courtés, 1979.

¹³ Kentin duygu durumsal uzam olarak incelenmesine bir örnek için, bkz. Öztürk Kasar, 2017a.

3.2. Kent göstergelerinin sınıflandırılması

Tüm bu katmanları oluşturan ve bir kentin temsilini sağlayan göstergeleri üç ana öbekte topladık; bu öbekleri de kendi içinde alt öbeklere ayırdık (Öztürk Kasar, 2012a)¹⁴:

1. Özel ad göstergeleri:
  - a. Yer adları ve su adları
  - b. Kişi adları ve lakapları
  - c. Kurum ve işletme adları
2. Tarihsel göstergeler:
  - a. Tarihi anıtlar
  - b. Tarihi olaylar
  - c. Tarihi şahsiyetler
3. Kültürel göstergeler:
  - a. Toplumsal yaşam ve günlük alışkanlıklar
  - b. Ev yaşantısı ve düzeni, mobilyalar ve dokumalar
  - c. Yemek kültürü
  - d. Giysiler, şapkalar ve diğer aksesuarlar
  - e. Ulaşım araçları
  - f. Ölçü birimleri

4. Üç dildeki göstergeleriyle renkli ve zengin bir gösterge evreni olarak İstanbul kenti

Bütüncemizdeki inceleme metinlerine ait üç dilin çevirmenleri öznel bakış açılarıyla algıladıkları Osmanlı başkentini kendi dillerinin ve kültürlerinin renkleriyle kişisel tuvallerine resmediyorlar. Acaba bu metinlerde aynı kent imgesi mi söz konusudur? Okuru yabancı bir diyara götüren bu tarihsel bağlamda, göstergelerin ve anlamların kavranması nereye kadar gidebilir? Çeviri edimi hayatın ve şehrin resmedilmesini ne ölçüde dönüştürebilir? Bu sorulardan yola çıkıp, yukarıda sunduğumuz sınıflandırma doğrultusunda seçtiğimiz beş örnek aracılığıyla, renkli ve zengin bir gösterge evreni olarak İstanbul kentinin inceleme metinlerimize nasıl yansıdığını sorgulayacağız.

---

¹⁴ Bu çalışmamızda, özde çeviri konusunda yapmış olduğumuz ilk çalışmadaki (Öztürk Kasar, 2012a) kent temsilini sağlayan göstergeler sınıflamasını korumakla birlikte sınıflandırmanın birinci ve ikinci öbeğine c maddelerini ekledik.

Örnek 1.

Tablo 2. Jason Goodwin'in *Janissary Tree* adlı yapıtındaki “the White [Sea]” su adı ile bu su adının Fransızca ve Türkçe çevirileri

İnceleme metinleri	İncelenen bağlam	Çözümleme öğeleri
Goodwin, <i>Janissary Tree</i> , 2006a	s. 4/ <i>He had wondered if he could just pretend to be asleep. Why not? Ruler of the Black Sea and the White, ruler of Rumelia and Mingrelia, lord of Anatolia and Ionia, Romania and Macedonia, protector of the Holy Cities, steely rider through the realms of bliss, Sultan and Padishah, he had to sleep sometimes, did he not ?</i>	“Ruler of the Black Sea and the White” “the White [Sea]”
Goodwin, <i>Le complot des janissaires</i> , 2007a	s. 14/ <i>Il s'était demandé s'il pourrait se contenter de paraître endormi. Pourquoi pas? Souverain de la mer Noire et de la Blanche, souverain de la Roumélie et de la Mingrêlie, maître de l'Anatolie et de l'Ionie, de la Roumanie et de la Macédoine, protecteur des Villes saintes, cavalier infatigable au royaume de la béatitude, sultan et padishah, il fallait bien qu'il dorme parfois, non?</i>	“Souverain de la mer Noire et de la Blanche” “La [mer] Blanche”
Goodwin, <i>Yeniçeri Ağacı</i> , 2006b	ss. 11-12/ <i>Acaba uyuyormuş gibi mi görünmeliydi? Neden olmasın? O, Karadeniz'in ve Akdeniz'in hükümdarı, Rumeli'nin ve Kafkasya'nın hükümdarı, Anadolu'nun, İyonya'nın, Romanya'nın, Makedonya'nın Efendisi, Kutsal Topraklar'ın ve şehirlerin koruyucusu, Saadet diyarının çelikten süvarisi, sultan ya da padişah olsa bile o da arada bir uyumak zorundaydı, değil mi ya?</i>	“Karadeniz'in ve Akdeniz'in hükümdarı” “Akdeniz”
Goodwin, <i>Yeniçeri Ağacı</i> , 2016a	s. 10/ <i>Acaba uyur gibi yapsam nasıl olur diye düşündü. Neden olmasındı? Karadeniz ve Akdeniz'in, Rumeli ve Kafkasya'nın hükümdarı, Anadolu ve İyonya'nın, Romanya ve Makedonya'nın hâkimi, Mekke ve Medine'nin muhafızı, Dar-ül İslam'ın çelikten süvarisi, sultan ve padişah bile olsa arada bir onun da uyuması lazımdı, öyle değil mi?</i>	“Karadeniz ve Akdeniz'in [...] hükümdarı” “Akdeniz”

Metindeki özel ad göstergelerine örnek olarak seçtiğimiz birim “The White Sea” bir su adıdır. Bu su adı Jason Goodwin'in özgün eserini bir “özde çeviri” olarak değerlendirme savımızı destekleyen önemli bir örnek oluşturmakta zira burada söz konusu olan deniz İngilizcede “Mediterranean” olarak adlandırılmaktadır, “The White Sea” olarak değil. O zaman, Osmanlı tarihini

ve coğrafyasını bu denli iyi bilen Goodwin'in bu denizi böyle adlandırmasının nedeni nedir? Tabii ki bu denize Türklerin verdiği adın anlamını ve bu adın söz konusu öteki deniz olan Karadeniz'in adıyla kurduğu karşıtlığı yansıtmak istemesi. Bu nedenle, Goodwin Türklerin "Akdeniz" olarak adlandırdığı bu denizin adını İngilizceye birebir aktarmaktadır.

Jason Goodwin, Batı dünyasının gözünde "kıtaların arasında kalan bir orta deniz" olan ve İngilizcede "Mediterranean" ve Fransızcada "Méditerranée" olarak adlandırılan bu denizin, Türklerin gözünde güneşli bir gökyüzünün altında mavi, berrak suları olan ak, aydınlık bir deniz olduğunu ve bu niteliğiyle, çoğu zaman, fırtınalı, yağmurlu, kapalı bir gökyüzünün altında dalgalı, karanlık suları olan Karadeniz ile kurduğu anlamsal ve eğretilmeli karşıtlığı göstermek istiyor. Nitekim Fransız çevirmen bu inceliği yakalamış ve "La [mer] Blanche" diye çevirerek yazarın düşüncesini korumuştur. Ne var ki, dilimizdeki iki çeviride de Türk çevirmenler bu hassas noktayı yakalamamışlar ve çevirilerini sanki Goodwin'in "çevirisinde" şaşkıncı hiçbir şey yokmuş gibi söz konusu denizin dilimizdeki standart adını (Akdeniz) vererek yapmışlardır. Sorumuz şu: "the White [Sea]" ifadesinin sağladığı anlam ve değeri aktarabilmek için Türkçede ne yapabiliriz? Bu sorunun yanıtını dilbilimden alacağız; Ferdinand de Saussure'ün gösterge ve anlam kuramı bize şöyle bir çözüm göstermekte: Goodwin'in kullandığı "the White [Sea]" ifadesi İngilizcede mevcut olan ve söz konusu kıtalararası denizin bu dilde standartlaşmış adı olan "Mediterranean" sözlükbirimiyle karşıtlaşır ve özgün yananamlar taşıyarak onun kavramsal, sözlüksel ve anlamsal alanlarını paylaşır¹⁵.

Tablo 3. Anlambirimcik çözümlemesi yöntemiyle Mediterranean/ the White [Sea], Méditerranée/ La [mer] Blanche ve Akdeniz göstergelerinin karşılaştırılması

İnceleme Alanı	İşlem düzeyi	Anlam / gönderim ilişkisi	"Mediterranean"(İng.) "Méditerranée"(Fr.) <i>Mediterraneus</i> (Lat.): medius "qui est au milieu"et terra "terre"(Le Petit Robert, 2002)	" the White [Sea] "(İng.) "La [mer] Blanche"(Fr.)
Kavramsal alan	Anlambirim-lerin dışında kalan düzey	Dış dünyaya ve gerçekliğe gönderim	Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının ortasında kalan deniz	Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkim olduğu, Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında kalan deniz

¹⁵ İnceleme alanlarının sınıflandırılmasında, Berke Vardar'ın yaklaşımını benimsiyoruz: bkz. Vardar, 1982 ve Öztürk Kasar, 2012b.

Sözlüksel alan	Anlambirim-ler arası düzey	Gerçek anlamda anlam; dil içindeki gönderim	[Orta Deniz] Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının arasında kalan denizin İngiliz dilinde standartlaşmış adı	[Beyaz Deniz] Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında kalan denize Türklerin vermiş olduğu metaforik adın İngilizceye birebir çevirisi; İngilizcede anlaşılamayan, şaşırtan, standartlaşmamış bir birim
Anlamsal alan	Anlambirim-lerin altındaki düzey	Gönderimsel anlamı oluşturan anlambirim-cikler	/deniz/ + /Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının ortasında yer alan/	/deniz/ + /Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında kalan/ +/aydınlık bir gökyüzünün altında, berrak suları olan/ +/iklimi ve doğasıyla Karadeniz’le karşıtlık kuran/ +/yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinde kalan/

Bu tablodaki verileri değerlendirecek, “the White [Sea]” biriminin İngilizcede mevcut olan “Mediterranean” ile karşıtlık kuran, şaşırtıcı, yabancılik hissi uyandıran, ölçünlü olmayan, özgün yananamlar getiren yeni bir birim olduğunu, aynı şekilde “La [mer] Blanche” biriminin Fransızcada mevcut olan “La Méditerranée” ile karşıtlık kuran, şaşırtıcı, yabancılik hissi uyandıran, ölçünlü olmayan, özgün yananamlar getiren yeni bir birim olduğunu görürüz. Oysa, mevcut her iki Türkçe çeviride karşımıza çıkan “Akdeniz” göstergesi söz konusu denizi adlandırmak için Türkçede güncel olarak kullanılan, ölçünlü, alışılmış terimdir; dolayısıyla, Goodwin’in kullanımının yarattığı şaşırtıcı ve düşündürücü etkiyi yaratması olanaksızdır. Bu durumda bizim önerimiz “Ruler of the Black Sea and the White” sözdizimini dilimize “hem Karadeniz’in hem Beyazdeniz’in hükümdarı” olarak aktarmak olacaktır. Zira “Beyazdeniz” Türkçede hâlihazırda mevcut olan “Akdeniz” ile karşıtlık kuran, şaşırtıcı, yabancılik hissi uyandıran, ölçünlü olmayan, özgün yananamlar getiren yeni bir

birimdir; bu niteliğiyle Goodwin'in metninde yapmak istediği etkiyi (hem şaşırtmak, hem de düşündürmek) Türk okuruna hissettirmesi mümkün olacaktır.

Örnek 2.

Tablo 4. Jason Goodwin'in *Janissary Tree* adlı yapıtındaki "Yashim" özel adı ile bu özel adın Fransızca ve Türkçe çevirileri

İnceleme metinleri	İncelenen bağlam	Çözümleme öğeleri
Goodwin, <i>Janissary Tree</i> , 2006a	s.1/ <i>Yashim flicked at a speck of dust on his cuff.</i>	"Yashim"
Goodwin, <i>Le complot des janissaires</i> , 2007a	s.11/ <i>D'une chiquenaude Hachim délogea un grain de poussière de sa manchette.</i>	"Hachim"
Goodwin, <i>Yeniçeri Ağacı</i> , 2006b	s. 9/ Yasin yakasındaki toz zerresini parmağıyla silkeledi.	"Yasin"
Goodwin, <i>Yeniçeri Ağacı</i> , 2016a	s. 7/ Yaşım gömleğinin yenindeki toz zerresine bir fiske savurdu.	"Yaşım"

Jason Goodwin romanın hadım dedektifini Yashim olarak adlandırır. Ancak bu adın Türkçede hangi ada denk geldiği hemen anlamak mümkün değildir. Fransız çevirmen onu Hashim olarak dönüştürmüştür. Gerçekten de Türkçede Haşim olarak bir erkek adı mevcuttur ancak Yashim, Haşim'in dengi olmasa gerektir. Türk çevirmenlerden birincisi bu adın yerine Yasin adını koymuştur ancak bu seçimin yerinde bir seçim olduğunu söylemek zordur zira Yasin Kuran-ı Kerim'in en önemli surelerinden biri olduğu için dinsel açıdan yoğun bir yananlama sahiptir. Hadım edilmiş bir haremağasına pek uygun düşmeyeceği gibi, Yashim'in de dengi değildir. İkinci Türk çevirmen, Goodwin'in hadım dedektife verdiği adı değiştirmeden yalnızca Türkçenin telaffuzuna uygun gelecek şekilde yazarak korumuştur. Ne var ki Türkçenin özel ad bilgisinde Yaşım şeklinde bir isim yoktur¹⁶. Dilimizde Yashim adına en yakın bilinen isim Yeşim adıdır. TDK Kişi Adları Sözlüğü'nden öğrendiğimize göre, Yeşim Arapça kökenli bir isimdir ve "açık yeşil ve pembe renkli, kolay işlenen, değerli bir taş" anlamına gelir. Yeşim ayrıca Latince adı *crassula* olan bir bitki adıdır, bu bitkinin birçok varyantı bulunmaktadır: kimilerinin sert yeşil yaprakları ve pembe tonunda açan çiçekleri vardır, kimilerinin ise sert yeşil yapraklarının kenarları pembedir. Ne var ki Yeşim yalnızca kadınlara verilen bir addir. O zaman hadım Osmanlı dedektifi için bu adın seçimini nasıl açıklayacağız?

¹⁶ Türk Dil Kurumu Kişi Adları Sözlüğünde "Yaşım" adı bulunamamıştır. Bkz. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 1 Aralık 2019.

Sorunun yanıtını Osmanlı Saray Haremi hakkında yapılmış bir çalışmadan alacağız. Araştırmacı yazar Günay Günaydın *Haremin Son Gülleri* adlı kitabında harem mensuplarını beş gruba ayırarak her bir grubu farklı renkteki güllere benzetir: padişahların eşleri kırmızı gül, kız kardeşleri ve kızları beyaz gül, cariyeler pembe gül, hizmetkâr kadınlar sararıp solan sarı gül ve kapalı bir kadınlar dünyası olan haremin tek erkek kesimi ve ayrılmaz bir parçası olan haremağaları ise siyah güldür. Günaydın haremağalarına siyah rengini yakıştırır zira siyah gül doğada bulunmaz ancak yapay bir şekilde elde edilir. Aynı şekilde, hadım edilmiş harem ağaları da yapaydır; sakatlanmış kimlikleriyle hayatları kararmıştır. Günaydın hadımlık ameliyatından sonra sarayın bu hizmetkârlarına kadın adı verildiğini ve bu adların da genellikle “Sünbül, Amber, Gül, Zambak gibi çiçek isimleri” (Günaydın, 2006: 208) olduğunu belirtir. Bu durumda, Goodwin’in hadım Osmanlı dedektifini neden Yashim olarak adlandırdığı kolayca anlaşılabilir zira bu ad dilimizdeki Yeşim kadın adının İngilizce yazılışı olsa gerektir ve Türkçe çevirilerde de bu adın aslına çevrilmesi yani Yeşim olarak aktarılması beklenir.

Örnek 3.

Tablo 5. Jason Goodwin’in *Janissary Tree* adlı yapıtındaki “the Blue Mosque” tarihsel göstergesi ile bu göstergenin Fransızca ve Türkçe çevirileri

İnceleme metinleri	İncelenen bağlam	Çözümleme öğeleri
Goodwin, <i>Janissary Tree</i> , 2006a	s. 70/ <i>Behind him stood the Blue Mosque, built by a sultan who beggared his empire to have it done.</i>	“the Blue Mosque”
Goodwin, <i>Le complot des janissaires</i> , 2007a	s. 78/ <i>Derrière, se dressait la Mosquée bleue, construite par un sultan qui réduisit son empire à la mendicité pour parvenir à ses fins.</i>	“la Mosquée bleue”
Goodwin, <i>Yeniçeri Ağacı</i> , 2006b	s. 80/ Tam arkasında da, yaptırmak için bir padişahın imparatorluğunu borca soktuğu Mavi Cami.	“Mavi Cami”
Goodwin, <i>Yeniçeri Ağacı</i> , 2016a	s. 86/ Arkasında, inşası uğruna imparatorluğu sefaletle düşüren bir padişahın yaptırdığı Sultanahmet Camii bulunuyordu.	“Sultanahmet Camii”

İstanbul’un bugünkü Sultanahmet semtinde Sultan I. Ahmed (doğumu, 1590 - ölümü, 1617) tarafından yaptırılan cami sultanın adıyla yani Sultanahmet Camii olarak adlandırılmıştır. Yapımına 1609’da başlanan cami 1617’de, külliyesi ise 1620’de tamamlanmıştır.

Caminin duvarları, ikinci pencere sırasına kadar mavi rengin egemen olduğu çinilerle kaplıdır. Duvarların ve filayaklarının yarından yukarısı, kemerlerin, pandantiflerin, yarım kubbelerin ve büyük

kubbenin içi gene mavi ağırlıklı kalem işleriyle bezenmiştir. Bu yüzden cami özellikle Avrupalılar arasında Mavi Cami olarak bilinir.¹⁷

Jason Goodwin'in Sultanahmet Camiinin özgün adını kullanmayıp Avrupalılar tarafından bilinen adına çevirmesi bir kez daha eserin özde çeviri niteliğini kanıtlıyor. Fransız çevirmen de Caminin Fransızcada bilinen ve İngilizcedeki adıyla birebir örtüşen adını kullanıyor. Yani her ikisi de bu tarihi yapıyı kendi dillerinde “Mavi Cami” olarak adlandırıyorlar. Aslına çeviri olarak değerlendirdiğimiz Türkçe çevirilerde ise iki farklı tutum izlenmiş. Birinci çeviride, bu kutsal mekân Mavi Cami olarak adlandırılmış. Ancak, Türk bağlamında bu adlandırma çok büyük bir kesim için hiçbir şeyi işaret etmez zira biz bu yapıyı Mavi Cami olarak adlandırmayız, bu ada çoğumuz yabancıyız. Bilenler de bu adın sadece Avrupalı yabancılar tarafından kendi dillerinde bu şekilde kullanıldığını bilirler. Dolayısıyla, günlük yaşamında hiçbir Türk bu camiden Mavi Cami diye söz etmez. Bu durumda, ilk Türkçe çeviri Goodwin'in İngilizceye çevirdiği bu yerli göstergeyi aslına çevirmemiştir, bu da okurların birçoğunun hangi caminin söz konusu olduğunu anlayamaması gibi büyük bir risk oluşturmaktadır. Ancak ikinci çeviri, bu tarihi göstergeyi dilimizde kullanıldığı şekilde Sultanahmet Camii olarak aktarmış yani aslına çevirmiştir. Ne var ki, bu durumda da, yazarın özde çeviri işleminin silinmiş olduğu görülmektedir. Burada, yapılacak en uygun aktarım, kanımızca, hem yazarın özde çevirisinin izini korumak hem de göstergeyi aslına çevirerek Türk okurların hangi tarihi eserden söz edildiğini anlama olanağı yaratmaktır. Dolayısıyla, “[...] Batılıların Mavi Cami olarak adlandırdıkları Sultanahmet Camii [...]” şeklinde çevirmek bizce en uygun çözüm olacaktır.

Örnek 4.

Tablo 6. Jason Goodwin'in *Janissary Tree* adlı yapıtındaki “the Auspicious Event” tarihsel göstergesi ile bu göstergenin Türkçe çevirileri

İnceleme metinleri	İncelenen bağlam	Çözümleme öğeleri
Goodwin, <i>Janissary Tree</i> , 2006a	s. 9/ <i>The New Guard had finally settled the account. Ten years ago, on the night of 16 June 1826: the Auspicious Event, as people were careful to refer to it. Right here, in İstanbul, New Guard gunners had pounded the Janissaries to pieces in their barracks, bringing four centuries of terror and triumph to a well-deserved end.</i>	“the Auspicious Event”
Goodwin, <i>Le complot des janissaires</i> , 2007a	s. 19/ <i>Jusqu'au jour où la Nouvelle Garde rétablit la situation. Dix ans plus tôt, le 16 juin 1826, ses artilleurs avaient taillé en pièces les Janissaires dans leurs casernes, mettant ainsi un terme à quatre siècles de terreur et de triomphes par un juste châtement.</i>	

¹⁷ *AnaBritannica Ansiklopedisi*, cilt 20, “Sultan Ahmed Külliyesi”, s. 124, İstanbul, Ana Yayıncılık, 1990.

Goodwin, <i>Yeniçeri Ağacı</i> , 2006b	s. 17/ Yeni Ordu sonunda bunun hesabını sormuştu. Bu tam on yıl önce, 1826 yılının Haziran ayının on altısı gecesinde olmuştu: İnsanların tedbirle -Vaka-i Hayriye – Hayırlı Olay olarak nitelendirdikleri olay ! Tam burada, İstanbul’da, Yeni Ordu topçuları, dört yüz yıllık bir terör ve zafer mitine hak ettiği şekilde son vererek, yeniçerileri kışlarında güllerle dövüp un ufak etmişlerdi.	“Vaka-i Hayriye – Hayırlı Olay”
Goodwin, <i>Yeniçeri Ağacı</i> , 2016a	s. 16/ Asakir-i Mansure-i Muhammediye bunun hesabını nihayet sormuştu. On yıl önce, 16 Haziran 1826 gecesini gerçekleştiren bu olaya halk Vaka-i Hayriye adını vermişti. Yeni ordunun topları İstanbul’un göbeğindeki kışlada yeniçerileri paramparça etmiş, dört yüzyıllık dehşet ve zaferlerle dolu bir dönemi hak ettiği bir sona kavuşturmuştu.	“Vaka-i Hayriye”

18. Yüzyıl sonundan itibaren önce Sultan III. Selim ve ardından Sultan II. Mahmut tarafından yürütülen Osmanlı Ordusunu yeniden düzenleme girişimleri Yeniçerilerin tepkisini çekmiş ve sonunda ayaklanmalarına neden olmuştur.

Yeniçerilerin ayaklanması 15 Haziran 1826’da başladı. [...] Padişah, devlet adamları ve komutanlar Topkapı Sarayı’nda toplandı ve sekban askerlerine topların desteğinde ayaklanmayı bastırma buyruğu verildi. Yoğun top ateşiyle Etmeydanı’ndaki yeniçeri kışlası yıkıldı, yüzlerce yeniçeri öldürüldü. Kaçabilen yeniçeriler kentin uzak köşelerinde saklanmaya çalıştılar. [...] II. Mahmut bir ferman yayımlayarak Yeniçeri Ocağı’nın kaldırıldığını duyurdu. Bu ocağın yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adlı yeni bir ordu kuruldu. [...] Yakalanan yeniçerilerden ve subaylarından geçmişte suç işlemiş olanlar idam edildi ya da sürgüne gönderildi. Olaylarda 5-6 bin civarında yeniçerinin öldürüldüğü tahmin edilmektedir.¹⁸

Sonuç olarak, Vaka-i Hayriye tarihi bir olaydır: 15 Haziran 1826’da Yeniçerilerin Ayaklanmasından sonra Osmanlı Devleti’nde Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasına verilen addır. Neredeyse iki yüzyıl önce gerçekleşmiş olan bu olayın adı bugün dilimizde anlaşılacak kadar eskimiştir. Ancak Osmanlı tarihi uzmanı olan Goodwin bu adın anlamını kavramış ve onu kendi diline birebir çevirmiştir. Ancak romanın Fransızcaya yapılan dolaylı özde çevirisinde bu ad çevrilmeyip gösterge ve onun taşıdığı bilgi yok edilmiştir. Türkçedeki aslına çevirilere gelince, ilk çeviri bu tarihi olayın dilimizde bilinen adını vermiş ancak bu eskimiş sözcüklerin genç kuşaklar tarafından anlaşılacağı kaygısından olsa gerek yanına günümüz Türkçesine çevirisini de eklemiştir. Bu zorunlu olmasa da yararlı bir uygulama olarak görülebilir. İkinci çeviri ise, olayın Osmanlıca adını vermiştir; bu da yeterli bir uygulamadır.

¹⁸ *AnaBritannica Ansiklopedisi*, cilt 21, “Vaka-i Hayriye”, s. 498, İstanbul, Ana Yayıncılık, 1990.

Örnek 5.

Tablo 7. Jason Goodwin'in *Janissary Tree* adlı yapıtındaki “Validé Sultan” unvanı ve “Aimée” tarihi şahsiyeti ile bu göstergelerin Fransızca ve Türkçe çevirilerdeki temsili

İnceleme metinleri	İncelenen bağlam	Çözümleme öğeleri
Goodwin, <i>Janissary Tree</i> , 2006a	ss. 29-30/ <i>It was the Validé Sultan, the queen mother herself [...] Aimée – the sultan's mother. It was the role that every woman in the harem fought for [...] Each step required a greater concentration of miracles. The woman in front of him had possessed a singular advantage, though: she was a Frenchwoman. One miracle under her belt from the start.</i>	<i>Validé Sultan</i> <i>the queen mother</i> <i>Aimée</i>
Goodwin, <i>Le complot des janissaires</i> , 2007a	ss. 38-39/ <i>C'était la Validé-sultane, la reine mère en personne [...] Aimée ... mère du Sultan. C'était le rôle que toute femme au harem convoitait [...] Chaque étape requerrait une plus forte concentration de miracles. Mais la femme en face de lui avait possédé un avantage singulier: elle était française. Dès l'abord, donc, un miracle sous la ceinture.</i>	<i>la Validé-sultane</i> <i>la reine mère</i> <i>Aimée</i>
Goodwin, <i>Yeniçeri Ağacı</i> , 2006b	ss. 38-39/ Valide Sultan'dı seslenen yani Sultan'ın annesi [...] Aimée ⁷ – Sultan'ın annesi. Bu haremdeki her kadının ulaşmak için savaş verdiği bir pozisyonda: [...] Bu yolda atılan her adım bir mucizeydi aslında. Karşısında duran kadının eşsiz bir üstünlüğü vardı: O bir Fransız kadınıydı. Daha başından itibaren eğitim almış, görmüş geçirmiş olması bir mucizeydi. “ ⁷ Aimée: Nakşidil Sultan, I. Abdülhamid'in karısı. (ç.n.)»	Valide Sultan Sultan'ın annesi Aimée Aimée: Nakşidil Sultan, I. Abdülhamid'in karısı
Goodwin, <i>Yeniçeri Ağacı</i> , 2016a	ss. 38-39/ Gelen valide sultandı. [...] Aimée, padişahın annesiydi. Haremdeki her kadın bu role ulaşmak için mücadele ediyordu. [...] her adım büyük mucizelerin bir araya gelmesini gerektiriyordu. Şimdi karşısında duran kadınsa tek bir üstünlüğe sahipti: Bu kadın Fransız'dı. Elinde daha baştan bir mucize vardı.	valide sultan Aimée padişahın annesi

Romanın bir bölümünde, Valide Sultan sahneye çıkar. Valide Sultan Osmanlı sarayına ait bir unvandır ve İngiliz okurlar tarafından anlaşılması için *the queen mother* şeklinde İngilizceye çevrilmesi gereklidir. Aynı durum Fransızca çevirisi için de geçerlidir. Ancak Valide Sultan'ın "Sultan'ın annesi" olduğunu her Türk bunu bilir, dolayısıyla yabancılar için gerekli bu açıklamayı, birinci Türkçe çeviride olduğu gibi, dilimize taşımaya gerek olmadığı düşünülebilir. Nitekim ikinci Türk çevirmen bunu fark etmiş ve bu birimi çevirmemiştir. Daha sonra, Valide Sultan'ın adı ve kimliğinden söz edilir zira Valide Sultan'ın adı Aimée'dir ve adından da anlaşılacağı gibi kendisi Fransızdır. Roman bize Aimée'nin Osmanlı Sarayına girişinin inanılmaz hikâyesini de anlatır (Goodwin, 2006: 30-31): Fransa'nın denizaşırı illerinden biri olan Martinik'ten bir gemiye binip eğitimini sürdürmek için Marsilya'ya gitmek üzere yola çıkan Aimée'nin bindiği gemi korsanlar tarafından kaçırlır ve Aimée Cezayir Bey'ine satılır. Ancak genç kızın güzelliğini gören Cezayir Beyi onu Osmanlı sarayına gönderir. Aimée hareme girdikten sonra Sultan I. Abdülhamid'in eşi ve Tanzimat reformlarını gerçekleştirecek Padişah II. Mahmut'un annesi olacaktır. Osmanlı geleneğine uygun olarak da hareme girdikten sonra kendisine yerel bir ad verilir: bu ad Nakşidil'dir. Hikâye burada bitmez zira yeni adı Nakşidil olan Aimée'nin çok yakın bir arkadaşı da Fransa'ya gitmiş ve orada Napoléon Bonaparte ile evlenip İmparatoriçe Josephine olmuştur. Romanda İmparator Napoléon'un Nakşidil Sultan'a hediye ettiği mücevherler söz konusudur. Nakşidil Sultan hadım hafife Yeşim'den haremdeki gözdenin öldürüldüğü gün kaybolan bu mücevherleri bulmasını ister. Jason Goodwin romanda Valide Sultan'ın Fransızca adını verir, Osmanlı sarayında Aimée'ye verilen adı yalnızca ilk Türk çevirmenin çevirisine eklediği bir dipnotta görmekteyiz. Aimée adı Türk okurlara hiçbir şey ifade etmeyeceği için bu çevirmen notu okurun hangi Valide Sultan'ın söz konusu olduğunu anlaması açısından çok yararlıdır.

5. Verilerin değerlendirilmesi

Ele aldığımız örnekler çerçevesinde, bütüncemizdeki özde çeviri, dolaylı özde çeviri ve aslına çeviri uygulamalarını değerlendirdiğimizde çevirmenlerin örnek seçilen göstergelerin alımlanması ve yeniden üretilmesi konusunda farklı tutumlar içinde olduğunu saptadık. Bu farklı tutumların sonuçlarını aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi karşılaştırabiliriz¹⁹:

¹⁹ Örnek olarak seçilen göstergelerin alımlanması ve yeniden üretilmesi açısından çevirmen tutumlarının sonuçlarını değerlendirdiğimiz bu tablodaki simgeler şu anlamlara denk gelmektedir: uygun aktarım (+); uygun olmayan aktarım (-), kısmen uygun aktarım (/) ve sıfır gösterge (Ø) ya da bir başka deyişle, göstergenin aktarılmamış, silinmiş olması; gösterge yokluğu.

Tablo 8. Jason Goodwin’in *Janissary Tree* adlı yapıtı ile yapıtın Fransızca ve Türkçe çevirilerinde örnek seçilen göstergelerin alımlanması ve yeniden üretilmesi

Çözümleme öğeleri İnceleme metinleri	“the White [Sea]”	“Yashim”	“the Blue Mosque”	“the Auspicious Event”	“Validé Sultan, Aimée”
Goodwin, <i>Janissary Tree</i> , 2006a	+	+	+	+	+
Goodwin, <i>Le complot des janissaires</i> , 2007a	+	-	+	Ø	+
Goodwin, <i>Yeniçeri Ağacı</i> , 2006b	-	-	-	+	+
Goodwin, <i>Yeniçeri Ağacı</i> , 2016a	-	/	/	+	+

Tablo 8 bize her biri çok özel bir konumda bulunan dört çevirmenimizin kimi zaman göstergeleri kavramak ve aktarmakta güçlük çektiğini yansıtmaktadır²⁰. İki dile, iki kültüre, iki coğrafyaya uzmanlık düzeyinde hâkim olan özde çeviri üreticisi yazar bile kimi zaman gerçekliği olduğundan farklı algılamış ve bu durum da çevirisinde bir iz bırakmıştır. Ele aldığımız örneklerin dışında bir örnek bize bunu göstermektedir: Jason Goodwin *Janissary Tree*’de hadım edilmiş bir köçekten söz ederken “she” adılımı kullanır (bkz. ss. 61-64) oysa Osmanlıların gözünde ‘köçek’ kadın kılığında dans eden bir erkektir. Bu örnek bir kez daha *Janissary Tree*’nin zihinsel bir çeviri işlemi sonucunda oluştuğunu kanıtlamaktadır. Burada, dillerin yapısal farklılıklarının da göstergelerin kavranmasında kimi zaman belli dayatmalar getirdiğini dikkate almak gerekir. Nitekim üçüncü tekil kişiye bir cinsiyet atfetme konusunda İngilizcenin zorlamasıyla Goodwin köçeği dış görünüşüne göre değerlendirerek ona “she” adılımı uygun görür. Türkçede kişi adıları için cinsiyet kategorisi söz konusu olmadığı için Türk çevirmenler böyle bir sorunla karşı karşıya gelmezler. Ancak bütüncemiz bize aslına çeviri üreten yani kendisine ait olan kaynak dil ve kültüre dönüşü sağlayan çevirmenlerin de kimi göstergeleri kavramakta ve/ya da aktarmakta güçlük çekebildiklerini gösterir. Aslında, tüm bu sorunlar çeviri etkinliğinin doğasında var olan bir durumu ortaya koyar ve üniversite düzeyinde çeviri eğitimi verilmesinin de haklılığını kanıtlar. Hatta göstergelerin anlamlandırılması sürecindeki sorunların yalnızca çeviri etkinliği için değil her türlü okuma edimi için geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Tam olarak da bu nedenle, çevirmenlerin her şeyden önce yetkin bir gösterge okuru olması gerektiğinin altını çizebiliriz. Bu da yalnızca yazınsal metinler söz konusu olduğunda değil, çalışmamızın da gösterdiği gibi bir metin olarak, çok katmanlı bir gösterge dizgesi gibi okunması

²⁰ Burada özellikle vurgulamak istediğimiz bir konu var: bu çok sınırlı sayıdaki örneğin değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar hiçbir şekilde çevirmenlerin çalışmalarının tümüne yayılamaz, zaten değerlendirmemizin böyle bir amacı da yoktur. Hedefimiz çevirinin ne kadar bıçak sırtı bir iş olduğunu göstermek ve bu zorlu işte çevirmenlere göstergebilimin yol göstericiliğini kazandırmaktır.

gereken kentler söz konusu olduğunda da böyledir. Bir adım daha atarak, hayatın ve dünyanın okunmasında da göstergebilimin tuttuğu ışığın hepimizin yolunu aydınlattığını söyleyebiliriz.

6. Sonuç

Çalışmamızda bütünleşik bir göstergebilim yaklaşımıyla çok özel bir çeviri bütüncesinde kentin temsilini ve aktarımını ele aldık: Kent göstergebilimi aracılığıyla kentin anlamlandırılmasını irdelerken, çeviri göstergebilimi aracılığıyla kent göstergelerinin diller ve kültürlerarası bağlamlarda yeniden üretilmelerini incelemeye çalıştık.

Kent göstergebilimi açısından, düşüncelerinden yola çıktığımız Roland Barthes bireyi kentin okuru olarak kabul ettiğinde kentin içinde yer aldığı doğal dünyayı okumaktan söz eder:

[...] kentte bir yerden bir yere hareket eden kişi, yani kentin kullanıcısı (hepimiz kentin kullanıcısıyız) bir tür okurdur; bu okur, zorunluluklarına ve yer değiştirmelerine göre, sözceden kimi parçalar alır ve onları gizlice etkinleştirir. (Barthes, 1985: 268)

Barthes bir kentin dilini oluşturmanın yolunu çeşitli türde okurların kente dair okumalarından hareket etmekte görür ve bu konuda yalnızca yazarların birkaç örnek vermiş olduklarına üzüldüğünü belirtir. (Barthes, 1985:270)

Çeviri göstergebilimi bakış açısından baktığımızda ise, yolumuzu açan Jean-Claude Coquet'nin fenomenoloji ile göstergebilimi birbirine eklemlediği yaklaşımı oldu. Bu yaklaşımda, özne, doğa [*phusis*] düzeyindeki gerçeklikleri algılar ve bu algılarını akıl [*logos*] düzeyinde yargılara dönüştürür, bu dönüşüm de bir çeviri işlemi içerir: doğal dünyayı doğal dile çevirmek (*bkz.* Coquet, 2007: 5-6). Birincil nitelikli bu çeviri işlemiyle, özne dünyayı, gerçekliği ve insanı okur, muhakeme düzeyinde kavramlaştırır. Kenti anlatan yazarların yaptığı da işte bu birincil çeviri işlemidir. Bu durumda göstergebilimciye düşen de “dilsel biçimler aracılığıyla varlığın nasıl anlatıldığının ayrımına varmaktır”. (Coquet, 2007: 6)

‘Özde çeviri’ kavramı buna ikinci bir katman ekler zira söz konusu olan, bu birincil çeviri işleminin üstüne binen ‘diller ve kültürlerarası bir çeviri işlemidir’ yani gerçek anlamda bir çeviri işlemidir: ne var ki bu kez alışılmışın dışında, bir dilden diğerine, bir kültürden diğerine zihinsel bir yolculuk yapılır. Üstelik özde çeviri üreticisi bunun bilincinde dahi olmayabilir. Öyle de olsa özde çeviri eğretilmeli bir edim değildir; özde çeviride gerçek anlamda ama çok özel türde bir çeviri işlemi söz konusudur ve özde çeviri üreticisi ister bunun farkında olsun ister olmasın, düz anlamda bir ‘çevirmen’dir; onu ‘özde çevirmen’ olarak adlandırabiliriz.

Her dil kendi kavramlar dünyasını kurar. Bunu belli bir gerçeklik düzleminde yani belli bir coğrafyada ve belli bir tarihsel süreç içinde yapar. Bu da dili oluşturan ve/ya da dilin oluşturduğu kültürün en önemli bileşenlerinden biridir. Özde çevirmenin yaptığı, tüm öteki çevirmenler gibi, belli bir kavram dünyasına ait olan bir olguyu, bir varlığı ya da bir nesneyi başka bir kavram dünyasına

taşıdır. Bir başka deyişle, bir kültür-dilden bir başka kültür-dile geçmektir. Ancak farklı dillere ait olan kavram dünyaları birbiriyle örtüşmediğinden bu geçiş sorunsuz değildir. Dolayısıyla, özde çevirmenin zihinsel olarak gerçekleştirdiği çeviri işlemi sonucunda ürettiği metinde bu çeviri işleminin izleri kalır. Bu izler de bize kavram dünyaları arasındaki farklılıkları gösterir.

Sonuç olarak, özde çeviri edebiyat ve çeviri incelemelerine yeni bir bakış getiren bir kavram olarak çıkar karşımıza; beraberinde getirdiği “dolaylı özde çeviri” ve “aslına çeviri” kavramlarıyla birlikte, bizi kültür, aktarım, dil ve metin olgularını yeniden düşünmeye davet eder.

Kaynakça

- AnaBritannica Ansiklopedisi*, cilt 20. (1990). İstanbul: Ana Yayıncılık.
- AnaBritannica Ansiklopedisi*, cilt 21. (1990). İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Barthes, R. (1985). *Aventure sémiologique [Göstergebilimsel Serüven]*. Paris: Seuil.
- Goodwin, J. (1998). *Lords of the Horizons: A History of the Ottoman Empire*. London: Vintage.
- Goodwin, J. (1999). *Ufukların Efendisi Osmanlılar*. (Armağan Anar, Çev.). İstanbul: Sabah Kitapları.
- Goodwin, J. (2003). *On Foot To The Gold Horn. A Walk to Istanbul*. New York: Picador.
- Goodwin, J. (2006a). *Janissary Tree*. London: Faber and Faber.
- Goodwin, J. (2006b). *Yeniçeri Ağacı* (Çiğdem Öztekin, Çev.). İstanbul: Merkez Kitaplar.
- Goodwin, J. (2007a). *Le complot des janissaires* (Fortunato Israël, Trad.). Paris: Plon.
- Goodwin, J. (2007b). *The Snake Stone*. London: Faber and Faber.
- Goodwin, J. (2008a). *The Bellini Card*. London: Faber and Faber.
- Goodwin, J. (2008b). *Yılanlı Sütun* (Ali Cevat Akkoyunlu, Çev.). İstanbul: Turkuvaz Kitap.
- Goodwin, J. (2010). *Bir Ucu Altın Boynuz. Değişen Avrupa'da Bir Seyyah*. (M. Begüm Güzel, Çev.). İstanbul: Turkuvaz Kitap.
- Goodwin, J. (2011). *An Evil Eye*. London: Faber and Faber.
- Goodwin, J. (2014). *The Baklava Club*. London: Faber and Faber.
- Goodwin, J. (2016a). *Yeniçeri Ağacı* (Fethi Aytuna, Çev.). İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Goodwin, J. (2016b). *Yashim Cooks Istanbul*. Great Britain: Argonaut.
- Goodwin, J. (2016c). Bir Bakıma Ben İstanbul'la Evlendim. *Cumhuriyet Kitap*, 15 Aralık 2016, 12-13.
- Goodwin, J. (2017). *Yılanlı Sütun* (Fethi Aytuna, Çev.). İstanbul: Pegasus Yayınları.

Greimas, A. J. & Courtés, J. (1979). *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*. Paris: Hachette.

Lynch, K. (2018/1959). *Kent İmgesi* (İrem Başaran, Çev.) İstanbul: YKY.

Özdamar, E. S. (1993). *Hayat Bir Kervansaray* (Ayça Sabuncuoğlu, Çev.) İstanbul: Varlık.

Öztürk Kasar, S. (2001). La sémiotique subjectale et la traduction. In *Abstracts of the Third International Congress on Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*, Copenhagen, Denmark, 30 August-1 September 2001 (pp. 24-25). Copenhagen: Copenhagen Business School.

Öztürk Kasar, S. (2005). Trois notions-clés pour une approche sémiotique de la traduction: Discours, Sens et Signification dans *Mon nom est Rouge* d'Orhan Pamuk. In M. Nowotna (dir.), *D'une langue à l'autre* (pp. 47-70). Paris : Aux lieux d'être. Editions de sciences humaines et sociales contemporaines.

Öztürk Kasar, S. (2006a). Traducteur face à un texte énigmatique: essai d'illustration de la quête du sens. In S. Öztürk Kasar (dir.), *Interdisciplinarité en traduction / Interdisciplinarity on Translation tome I* (pp. 119-129). İstanbul : Editions ISIS.

Öztürk Kasar, S. (2006b). Contribution sémiotique à la quête du sens en traduction littéraire. In M. Lederer (dir.), *Le sens en traduction* (pp. 225-233). Caen : Lettres modernes Minard.

Öztürk Kasar, S. (2009a). Pour une sémiotique de la traduction. In C. Laplace & M. Lederer & D. Gile (dir.), *La Traduction et ses métiers* (pp. 163-175). Caen : Lettres Modernes Minard.

Öztürk Kasar, S. (2009b). Un chef-d'œuvre très connu : *Le chef-d'œuvre inconnu* de Balzac, commentaires d'une traduction à l'autre laissant des traces. In M. Nowotna & A. Moghani (dir.), *Les traces du traducteur* (pp. 187-211). Paris : INALCO.

Öztürk Kasar, S. (2012a). Traduction de la ville sous le point de vue sémiotique : İstanbul à travers ses signes en trois langues. In N. Rentel & S. Schwerter (dir.), *Défis et enjeux de la médiation interculturelle* (pp. 267-285). Frankfurt am Main: Peter Lang.

Öztürk Kasar, S. (2012b). *Cours de lexicologie dans la formation des futurs traducteurs*. İstanbul: Ofis 2005.

Öztürk Kasar, S. (2015a). D'une traduction à l'autre : l'univers sémiotique de *Du côté de chez Swann* en turc I – Titres. *Revue d'études proustiennes, n° 1, Traduire A la recherche du temps perdu*, 235-245.

- Öztürk Kasar, S. (2015b). D'une traduction à l'autre : l'univers sémiotique de *Du côté de chez Swann* en turc II – Sémiotique. *Revue d'études proustiennes*, n° 1, Traduire A la recherche du temps perdu, 437-450.
- Öztürk Kasar, S. (2016a). Sémiotique de la traduction littéraire. *Les Langues Modernes, DOSSIER: Approches théoriques de la traduction*, numéro spécial dirigé par A. Guillaume, (1/2016), 43-51.
- Öztürk Kasar, S. (2016b). Interaction entre la sémiotique et la traduction littéraire. In P. M. Phillips-Batoma & F. X. Zhang (dir.), *Translation as Innovation. Bridging the Sciences and the Humanities* (pp. 243-260). Victoria, TX / McLean, IL / London / Dublin: Dalkey Archive.
- Öztürk Kasar, S. (2017a). Lire *De la part de la princesse morte* de Kenizé Mourad à la lumière de la sémiotique topologique d'Algirdas Julien Greimas. *Semiotica*, 219, 575-586.
- Öztürk Kasar, S. (2017b). Traduire le sacré dans la peinture ottomane à travers *Mon nom est Rouge* d'Orhan Pamuk. *Des mots aux actes*, n° 5, Traduire le sacré, 445-457.
- Öztürk Kasar, S. (2018a). "Çeviribilimde Yeni Bir Kavram: Özde Çeviri", 1. Uluslararası Rumeli Sempozyumu, Kırklareli Üniversitesi, 12 Mayıs 2018.
- Öztürk Kasar, S. (2018b). "Traduire la ville en filigrane: Istanbul par Georges Simenon dans *Les clients d'Avrenos*", Colloque international intitulé *La traduction de la littérature belge francophone*, Université de Mons, 13-14 décembre 2018.
- Öztürk Kasar, S. (2019a). Analyser pour traduire *La Route des Flandres* de Claude Simon. Approche sémiotique entre *phusis* et *logos*. *Des mots aux actes*, n° 7, *Sémantique(s), sémiotique(s) et traduction*, 237-255.
- Öztürk Kasar, S. (2019b). La traduction des chansons d'une langue à l'autre. L'exemple des adaptations turques de *Ne me quitte pas* de Jacques Brel. In M. Lacheny, & N. Rentel & S. Schwerter (dir.), *Errances, discordances, divergences ?* (pp. 275-297). Berlin : Peter Lang.
- Öztürk Kasar, S. & Tuna D. (2015). Yaşam, Yazın ve Yazın Çevirisi İçin Gösterge Okuma [La saisie des signes pour la vie, la littérature et la traduction littéraire]. *Frankofoni*, 27, 457-482.
- Öztürk Kasar, S. & Tuna D. (2016). Idéologie et abus de texte en turc. In A. Guillaume, *Idéologie et traductologie*, (pp. 87-103). Paris : L'Harmattan.
- Öztürk Kasar, S. & Tuna D. (2017a). Shakespeare In Three Languages: Reading And Analyzing Sonnet 130 And Its Translations In The Light Of Semiotics. *International Journal of Languages' Education*, 5 (1), 170-181.

Öztürk Kasar, S. & Tuna D. (2017b). Le non-dit derrière les discours masqués. *International Journal of Languages' Education*, 5 (3), 754-767.

Tuna, D., & Kuleli, M. (2017). *Çeviri Göstergelimi Çerçevesinde Yazınsal Çeviri İçin Bir Metin Çözümleme ve Karşılaştırma Modeli*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Vardar, B. (2001). "Sözlüksel Yapılar ve Yöntem Sorunları". In *Dilbilim Yazıları* (200-207). İstanbul: Multilingual. [İlk baskı: Vardar, B. (1983). "Sözlüksel Yapılar ve Yöntem Sorunları". In *Macit Gökberk Armağanı* (201-208). Ankara: TDK Yayınları.]